

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Одним із актуальних завдань національної школи на сучасному етапі є формування майбутнього громадянина України на основі науково обгрунтованої системи громадянського виховання. Зміст громадянського виховання в національній школі дається в різноманітних нормативно-правових документах: концепціях національного виховання, Законі України “Про освіту”, Законі України “Про загальну середню освіту”, у Державному стандарті початкової загальної освіти та в інших документах.

Помітне місце в процесі становлення національної самосвідомості учнів початкової школи посідають народні звичаї та обряди, що виступають важливим чинником становлення національної самосвідомості. Сьогодні їх виховний потенціал потрібно реалізувати з урахуванням нових соціокультурних обставин.

На значний виховний та духовний потенціал народних звичаїв та обрядів у формуванні національної самосвідомості учнів початкової школи вказують видатні учені та педагоги: С. Ананьїн, О. Астряб, А. Щерба, О. Дорошевич, М. Лисенко, Т. Лубенець, О. Музиченко, С. Русова, І. Стешенко, Я. Чепіга, В. Гнатюк, І. Ющишин, Т. Поніманська, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутий, С. Ладивір, Т. Піроженко, Н. Ільїнська, Т. Ружевич, та інші.

На даному етапі розвитку суспільства існує велика потреба в теоретичному обгрунтуванні і в практичних рекомендаціях щодо використання педагогічного потенціалу українських звичаїв та обрядів у вихованні національної самосвідомості учнів початкової школи. Це завдання зумовлено важливістю шкільного періоду в житті людини, який у процесі її соціалізації є надзвичайно активним і плідним, оскільки саме у цей час відбувається досить інтенсивне переосмислення системи цінностей, перегляд уявлень про свою приналежність до певної національності, свої обов’язки перед державою та суспільством.

Мета дослідження: теоретично обгрунтувати організаційно-педагогічні умови формування національної самосвідомості в учнів початкової школи засобами народних звичаїв та обрядів.

Значна увага в процесі дослідження приділяється впливу традицій, обрядів, національної мови, звичаїв, усної народної творчості в збереженні нації. Серед загальнонаукових методологічних засад розв’язання проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів провідне місце посідає системний підхід. Цей підхід був базовим у дослідженнях національної свідомості особистості таких вчених, як В. Борисов, Д. Тхоржевський, Г. Філіпчук, М. Фурса та ін. Здійснюючи системно-структурний аналіз національної свідомості особистості, вони зробили предметом наукового пошуку й національну самосвідомість: обгрунтували її структуру, педагогічні умови розвитку самосвідомості тощо [1, с. 115].

Проаналізувавши всі підходи до тлумачення поняття “національна самосвідомість”, ми визначили його наступним чином: *національна самосвідомість* - система соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів індивіда, в яких виявляється стійке усвідомлення останнім себе як частки конкретної етнічної спільноти.

Основними педагогічними умовами, які забезпечують ефективність виховання молодших школярів засобами народних звичаїв та обрядів є:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей формування національної самосвідомості в учнів початкової школи;
- відбір народних звичаїв та обрядів відповідно до спрямованості їх розвиваючого та виховного потенціалу;
- використання ігрових методів, інсценізації, театралізації, які забезпечують соціально-рольову ідентифікацію дітей та розвиток їх громадянських почуттів.

Відомо, що наша культура налічує величезну кількість обрядів та звичаїв, але потрібно відібрати ті, які мають найвищий потенціал для формування національної самосвідомості особистості, а також ті, про які доречно розповідати та обговорювати з учнями [2, с. 110].

Молодший шкільний вік – це вік, у якому гра, в деякій мірі, ще залишається провідною діяльністю дітей поряд з навчанням. Для них сам процес навчання – гра [2, с. 107]. Отже, сюжетно-рольові ігри, театралізації, а також інсценізації будуть дуже ефективними методами у формуванні національної самосвідомості учнів початкової школи, де вони зможуть вільно виражати свої думки і почуття.

Нами були визначені та проаналізовані критерії та показники сформованості національної самосвідомості учнів початкової школи.

У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї “малої батьківщини”, виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Наше наукове дослідження було спрямоване на вивчення існуючого стану проблеми рівня сформованості національної самосвідомості учнів початкової школи. Враховуючи сучасні вимоги соціально-економічного розвитку країни, досвід шкіл, досягнення і розвиток педагогічної науки, досвід та надбання українських вчених (М.Стельмаховича, М.Боришевського, К.Чорної, О.Вишневського, П.Ігнатенка, Л.Крицької, Б.Чижевського,) ми вважаємо, що результатом формування національної самосвідомості буде розвиток почуттів, якостей і рис особистості, у яких виявлятимуться знання і пошана до національних звичаїв та традицій, національних і родинних свят; пошана до національних і державних символів, любов до рідного краю, до рідних місць, рідної мови, чимне ставлення до батьків, родичів, вчителів; інтерес до історії рідної держави; дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи; гордість за свою Батьківщину [3, с. 59].

Збір матеріалу проводився таким чином: тривале спостереження за школярами під час різних видів їх діяльності та спілкування; бесіди з ними, анкетування, інтерв’ю.

Діагностика критеріїв сформованості національної самосвідомості, дала нам такі результати:

1) самоцінне ставлення до української національної мови й інших національних цінностей - високий рівень мають 34% учнів, середній – 23%, а низький аж 43% дітей.

2) прояв активності в утвердженні цінностей української культури у різноманітних видах діяльності – високий рівень лише 16% дітей, середній - 21%, а низький аж 63% учнів початкової школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, результати проведеного експерименту дали нам підстави стверджувати: щоб сформувати високий рівень національної самосвідомості в учнів молодшого шкільного віку, потрібно:

- розробити план роботи театрального гуртка “Вишиваночка”, внести в нього всі необхідні компоненти для формування національної самосвідомості»;

- залучати родину учнів до участі у виховній роботі гуртка;

- задіяти в цій роботі громадськість, народних умільців, представників культури;

- систематично використовувати елементи звичаїв та обрядів, традиції національного виховання;

- створити музей фото- та відеоматеріалів роботи дітей у театральному гуртку з формування національної самосвідомості учнів початкової школи засобами народних звичаїв та обрядів.

Проведене нами дослідження показало: національна самосвідомість, що формується завдяки запропонованими нами засобами, формами та методами, мотивує та стимулює молодшого школяра до його громадянського самоствердження на основі природного потягу до родини, рідного міста, краю, країни та Батьківщини в цілому.

Проведений експеримент довів, що запропонована нами позаурочна робота з формування національної самосвідомості молодших школярів сприяє поширенню знань національної спрямованості; збагаченню внутрішнього духовного світу дитини; виконанню самостійної діяльності для збереження та удосконалення природи рідної держави; усвідомленню свого національного “Я”; прагненню зробити власний внесок у збереження та розбудову української держави.

Отриманий матеріал дослідження і результати нашого експерименту визначили напрями нашої подальшої дослідно-експериментальної роботи.

Список використаної літератури

1. Базелюк О.М. Народна педагогіка як етноформуючий чинник: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / Н. В. Жмуд; НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського. — К., 2005. — 20 с.
2. Бойченко В. М. До загальнолюдського крізь призму національного (проблеми полікультурного виховання) / В. М. Бойченко // Педагогіка і психологія. — 2003. — № 3-4. — С. 106-112.
3. Гуменюк Г. К. Національна самосвідомість школярів та перспективи її розвитку / Г. К. Гуменюк // Рідна школа. — 1999. — № 2. — С. 59-61.